

Міністерство освіти та науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з дисципліни

«Макроекономіки»

на тему:

«Валютні кризи в Україні: ретроспективний аналіз»

Студента II курсу ,групи ФБС-21
напряму підготовки «фінанси та кредит» Михайлова Кирила

Керівник: кандидат економічних наук,

Сліпченко Т.О.

Національна шкала_____

Кількість балів_____

Оцінка ECTS_____

м. Тернопіль – 2017 р.

План

Вступ

Розділ 1. Сутність валютних криз, причини та наслідки

Розділ 2. Аналіз валютних криз в Україні

Розділ 3. Шляхи подолання валютних криз, зарубіжний досвід

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Розділ 1.Сутність валютних криз, причини та наслідки.....	5
3. Розділ 2. Аналіз валютних криз в Україні.....	8
4. Розділ 3. . Шляхи подолання валютних криз, зарубіжний досвід.....	15
5. Висновки.....	18
6. Список використаної літератури.....	20

Вступ

Актуальність дослідження. У курсовій роботі є те, що досліджується валютні кризи в національній економіці в 1994-1998-му, 2008-му та 2014 роках. Де виявлено загальні закономірності в причинах виникнення валютних криз, а також макроекономічні диспропорції, які їх викликають. Де Україна переживає дуже складний і болісний процес економічного та політичного характеру.

Перехід, після популістських експериментів в перші роки незалежності з'явилися деякі зусилля реформування, які були запущені наприкінці 1994 року. Навесні 1996 року інфляція була знижена, а обмінний курс стабілізувався.

У вересні 1996 року була введена нова валюта (гривня). У другій половині 1997, семирічний стрибок ВВП, схоже, закінчився. Однак, в той же час серйозна фінансова криза почала загрозувати крихкій стабільності. Тривав відтік інвесторів з ринку ОВДП та значні втрати в іноземних резервах НБУ нарешті призвели до різкої девальвації гривні в серпні та вересні 1998 року, настала нова хвиля інфляції та падіння виробництва та проблеми з ліквідністю в деяких комерційних банках.

Тільки монетарна політика не змогла забезпечити стійку макроекономічну стабільність і уникнути девальваційної кризи. Постійний дефіцит високого бюджету може фінансуватися за рахунок негрошових джерел лише тимчасово.

А насамперед що стосується України, то їй потрібно трансформувати у національний сектор економіки зарубіжний досвід виходу з кризи. Але попередньо потрібно усунути політичні протиріччя в усіх вертикалях державного управління.

Мета дослідження. Мета даного дослідження полягає в тому, щоб дослідити причини, а також наслідки валютних криз в Україна в період її незалежності.

Об'єкт дослідження. Валютні кризи.

Розділ 1.

Валютна криза – це загострення суперечностей у валютно-фінансовій сфері капіталізму, розпад грошової системи однієї країни або валютної світової системи. У тлумачному економічному словнику валютна криза описується, як різке загострення протиріч у валютній сфері, що проявляється у різких коливаннях валютних курсів, швидких і значних за масштабами переміщеннях валютних резервів, рецесією стану української економіки, глибока девальвація гривні й переорієнтація зовнішньоекономічного векторів розвитку держави зумовлюють необхідність здійснення швидких та якісних структурних перетворень всієї економічної системи, у тому числі й у валютній сфері. Ефективне ж валютне регулювання сприятиме усуненню наявних платіжних диспропорцій, стабілізації цінової динаміки, розвитку підприємницького сектору і посиленню міжнародного зв'язку України із зовнішнім світом. З огляду на те, що валютні відносини проникають у всі сфери ринкового господарства, а валютний курс формується під дією численних інституційних факторів, надзвичайно важливо, з гносеологічної позиції, визначити роль та місце валютного регулювання в системі економічної політики держави, що зумовлює актуальність курсової роботи. Девальвації і ревальвації валют, погіршенні міжнародної валютної ліквідності; тобто падіння курсу національної валюти на 25-30% і більше за кілька місяців і також скорочення валютних резервів.

Валютні кризи останніх десятиліть значною мірою змінили уявлення як про природу кризових явищ, причини, так і про їхні наслідки. Тісне переплетіння з валютними кризами політичних, бюджетно-фіскальних, грошово-кредитних, фінансових проблем, значний вплив факторів глобалізації світового господарства, зростання міжнародної мобільності капіталів, створення світових фінансових ринків вимагає від науковців переосмислення теорії валютної кризи, її причин та соціально-економічних наслідків. Звертання до цих питань набуває особливої актуальності в умовах сучасної валютної кризи в Україні котра за 27 роки самостійного економічного розвитку в

українській економіці спостерігалось щонайменше три валютні кризи – в 1998-2008-му і 2014 роках.

Питанням причин й наслідків валютно-курсової волатильності та проблеми, пов'язані з реалізацією валютної політики в Україні, у своїх працях досліджували вітчизняні науковці, серед яких: О. Береславська, А. Гальчинський, В. Геєць, Ф. Журавка, С. Кораблін, В. Литвицький, І. Лютий, В. Міщенко, А. Мороз, О. Петрик, М. Савлук, В. Шевчук.

Віддаючи належне науковим напрацюванням зарубіжних і вітчизняних вчених, доцільно зауважити, що чимало теоретичних та прикладних аспектів валютного регулювання в сучасних економічних умовах залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, існує необхідність у застосуванні комплексного підходу до розгляду валютного регулювання як складової економічної політики держави. Постає також потреба у проведенні подальшого дослідження методичних й організаційно-економічних засад функціонування валютної системи, з'ясуванні інституційних передумов різких валютно-курсних коливань насамперед у країнах із трансформаційною економікою і науковому обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності здійснення валютного регулювання, особливо у кризовий та посткризовий для економіки країни періоди. Важливість вирішення означених проблем та недостатній рівень їхньої теоретичної і практичної розробки зумовили вибір теми курсового дослідження, свідчать про її актуальність, теоретичну й практичну значимість

Така регулярність і періодичність цього явища змушує досліджувати його причини й механізми виникнення для виявлення загальних закономірностей.

Актуальність дослідження валютних криз також визначається їхнім впливом на всі стадії відтворювального процесу. Це спричиняє зв'язок між валютними й загальними економічними кризами.

Метою курсової є виявлення загальних закономірностей причин валютних криз у національній економіці в 1998-му, 2008-му та 2014 роках, а також розробка концептуальних рекомендацій для їхнього регулювання.

Динаміка національної економіки з 1991-го до 2014 року мала циклічну траєкторію розвитку і пройшла два середніх цикли. Перший охоплював період із 1991-го до 1998 року і був усіченим, оскільки мав лише дві фази – кризи й депресії. Другий середній цикл тривав із 1999-го до 2014 року і мав усі класичні фази економічного циклу – пожвавлення, зростання, кризу, депресію.

Розділ 2.

Взаємозалежність економічного зростання, цінової динаміки, стану платіжного балансу і валютного курсу зумовлює необхідність дослідження сфери валютних криз у тісному взаємозв'язку з макроекономічними умовами, що склалися в державі. Адже будь-які структурні макроекономічні перетворення прямо чи опосередковано впливають на курсову динаміку, а отже, визначають спрямованість валютного регулювання.

Головна мета моєї роботи полягає в тому, щоб відобразити багатоаспектність природи валютної кризи в єдину модель. Відобразити ретельний аналіз всіх попередніх криз, котрі в кожному конкретному випадку були присутні особливостях кожного їхнього покоління. Проте валютні кризи відрізняються в тому сенсі, що вони були викликані механізмами, які розглядаються в основі різних моделях. Часовий порядок розвитку кожного покоління підтримує гіпотезу про те, що динаміка пояснювальних сил кожного покоління моделей валютної кризи змінювалось одночасно з розвитком міжнародної фінансової системи.

Динаміка національної економіки з 1991-го до 2015 року мала циклічну траєкторію розвитку і пройшла два середніх цикли. Перший охоплював період із 1991-го до 1998 року і був усіченим, оскільки мав лише дві фази – кризи й депресії. Другий середній цикл тривав із 1999-го до 2014 року.

Порівняння фаз класичного економічного циклу з валютними кризами дає змогу зробити висновок, що такі кризи виникали на різних фазах економічного циклу.

Отже проаналізуємо першу фазу циклу яка мала місце депресії валютної кризи в період 1992-1994 років. Головною причиною для початку кризи став вихід України з складу СРСР. Як відомо за часів союзу велика кількість підприємств по всій території СРСР мала міцний зв'язок один з одним. Механізм співпраці між ними був досить простим. Перше підприємство

отримувало матеріали від другого, перераховувало гроші в центральний банк, який згодом перераховував їх на рахунок підприємства постачальника. Проте після розпаду СРСР такі зв'язки обірвались і для підтримки підприємств Центральний банк продовжував перераховувати гроші на рахунки підприємств. За таких умов стрімко зростав рівень інфляції. В 1993 році її рівень становив близько 3000% а вже в 1994 він досягнув рівня у 10206%, а від так і рівень безробіття(за результатами опитувань близько 35% населення країни в той момент були безробітними. Це спричинило значні проблеми в економіці, які призвели до кризи. Шляхом її подолання стала грошова реформа і виведення з обігу купоно-карбованців, і введення гривні.

Проте навіть із введенням в обіг національної грошової одиниці на постійній основі забезпечити стабільність і викликати цілковиту довіру до гривні й досі не вдалося. Це зумовлено багатьма причинами, серед яких: незавершеність процесу формування законодавчої бази, що стосується валютного регулювання; неефективність обраного валютно-курсового режиму, за якого неодноразово простежувалася різка та глибока девальвація; низька маневреність органів державної влади у процесі здійснення ними валютного регулювання; непередбачуваність і низька транспарентність дій НБУ та ін.

Наступною стала криза 1998 років. До 1998 року в економіці спостерігалась відносно стабільна ситуація. Проте в 1998 році один з найбільших партнерів України, а саме Росія, оголосив дефолт. Але без втрат одно не обійшлося, оскільки вичерпалось таке потужне джерело поповнення бюджету, як облігації держпозики, країна зіткнулась з диким платіжним дефіцитом. Грошей не вистачало ні на що, ні на зарплати, ні на пенсії, ні тим більше, на утримання курсу гривні, яку в паніці продавали всі кому не лінь. У підсумку, гривню вирішили поступово девальвувати, одночасно створюючи труднощі тим, хто хотів купити валюту. До кінця року курс впав майже в два рази. При цьому купити долари в обмінниках було дуже складно. Економіка ж перебувала в жорстокому ступорі і кризі не платежів. Для стримання наслідків

кризи уряд України вдався до примусового утримання валютного курсу, через що державний борг України виріс на 50% порівняно з попереднім роком а саме до 15 млрд. доларів.

Попередня криза яка була в Україні була в періоді 2008-2009 році. Але протягом декількох років до осені 2008 року Україна користувалася сильними економічними показниками що підтримується сприятливими глобальними умовами та стійким внутрішнім попитом. Незважаючи на те що глобальна фінансова криза поширюється майже у розвинених країнах рік, український уряд вважав, що країна не має такої імунітету міжнародна криза. Дійсно, за дев'ять місяців 2008 року Україна не бачила значні ознаки слабкості

Складна соціально-економічна ситуація, яка склалася в Україні протягом 2008–2009 років, зумовлює необхідність критичного аналізу макроекономічних передумов виникнення і розвитку фінансово-економічної кризи в Україні в контексті сучасних моделей фінансових криз задля виявлення основних чинників кризового потенціалу, а відтак розробки механізмів попередження кризових ситуацій чи послаблення їх деструктивних наслідків під час імплементації пакету антикризових заходів.

Проте економіка почала слабшати у жовтні 2008 р. Поєднання глобальних ризик звернення і падіння світового товару попит та ціни призвели до 8% ВВП скорочення протягом останнього кварталу 2008 року. Це зменшило сукупний ВВП ріст з 6.3% у перших трьох кварталах цього року лише на 2,1% кінець 2008 року. Промисловість, торгівля та будівництво, яке послідовно їхало економічне зростання в попередні роки, повідомили про значні уповільнення, натискаючи зростання ВВП. Зокрема, промисловість скоротилася практично 25% за останні три місяці 2008 р. Та 32% у першому кварталі 2009. Це погіршення було особливо видно в експортно орієнтованих секторах (таких як металургія та хімія) та у галузях виробництво тривалих споживчих товарів, чії покупки фінансувалися банком кредит. У четвертому кварталі 2008 року високий витрати на введення і різко вниз коригування міжнародних цін на

сталь та хімікати призвели до скорочення виробництва в Росії металургії та хімікатів на 40% та 30%, відповідно. Погіршення продовжувався в перші три місяці 2009 з виходом у ці галузі впавши на 43% та на 39% відповідно. Видобуток промисловості, від якої залежить попит на матеріали з металургії втратила на 20% в річному обчисленні. Тісніше доступ до банківського кредитування зменшився внутрішній попит на міцний такі товари, як автомобілі та споживачі електроніка. В додаток, несприятливе економічне оточення в СНД країнах, які залишаються основними партнерами для експорту України в сфері машин та транспортуючих обладнань, що застосовується на обсяги країни експорту.

Експорт товарів у країні в листопаді грудня знизився на 16%. Але, хоча експорт скоротився, імпорт впав набагато швидше - на 27% в річному обчисленні у грудні. У результаті грудневий дефіцит товарообігу в грудні \$ 0,8 млрд було майже вдвічі нижчий за середньомісячний дефіцит за перші одинадцять місяців 2008 року. Хоча експорт знизився на 39% в річному обчисленні в січні-травні 2009 року, імпорт скоротився на 47% в річному обчисленні випереджаючи темпи падіння експорту. Падіння попиту на імпорт можна пояснити слабким внутрішнім попитом, пов'язаним з нижчою реальною заробітною платою, меншою доступністю кредитів та амортизацією гривні. Як результат, Україна зареєструвала товарну торгівлю та поточний дефіцит на рахунку, котрого становив \$ 1,4 млрд. та \$ 0,9 млрд. відповідно, що майже вчетверо нижче, ніж у відповідному періоді за рік до цього.

Отож, можна сказати, що Україна, єдина серед європейських країн, яка застрягла у між кризовому просторі. Після глобальної кризи 2008-2009рр. більшості країнам вдалося відновити позитивну економічну динаміку, Україна ж сьогодні знову потерпає від кризових проявів. Нинішня вкрай слабка економічна динаміка України – в умовах триваючої військової агресії, поглиблення і розширення негативних тенденцій в економіці, низького рівня довіри до системи державного управління, високої корупції, слабкої фінансової дисципліни, незадовільної інвестиційної привабливості та надмірного

боргового навантаження – вказує на утримання «перед дефолтом» ризиків для України і втрату країною достойного місця у світовій економіці. В пропонованій роботі увага сконцентрована на порівнювальних характеристиках двох кризових періодів в Україні, а також наслідках, які випливають з них, для стримування кризових шоків у середньостроковій перспективі, а з тим – і можливим відновленням стійкого економічного зростання.

На даний момент остання фінансова криза була в 2014-2017 роках.

Головної причини кризи цього періоду немає. Початком слід вважати наростаючу з 2013 року торговельну війну між Україною та Росією. Згодом до них підключились різні політичні та соціально-економічні проблеми, серед яких слід виділити анексію АР Крим, початок конфлікту на сході України. Також слід проаналізувати економічні проблеми того періоду, а саме:

- Відплив капіталу у формі зростання залишків від зовнішньоторговельних операцій на закордонних кореспондентських рахунках банків;
- Скорочення припливу прямих іноземних інвестицій та падіння інвестиційних рейтингів України;
- Нестабільність на валютному ринку та його спекулятивний характер;
- Зростання дефіциту бюджету та державного боргу;
- Девальвація гривні;
- Невпинна тенденція до скорочення міжнародних резервів НБУ;
- Хронічно від'ємне сальдо торговельного балансу.

Україна впродовж своєї короткої історії чи не найбільше серед європейських країн потерпала від нераціональної і слабкої валютної політики. З середини 1996р, коли була введена гривня, і до середини 2017р. гривня

знецінилася практично на порядок (із значення курсу 1,8 грн./\$1 до 26,65 грн./\$1). Тобто, можна стверджувати, що Україна перебуває у стані перманентного негативного валютного очікування, і валютний обвал навесні 2017р. не може вважатися «надзвичайною» подією. Більше того, продовження валютних негараздів і влітку 2017р. (вже за нового керівництва НБУ) означає збереження високих валютних ризиків. Валютна політика і валютна динаміка в обидва кризові періоди (2008-2009 і 2013- 2014рр). Має багато спільних рис, що й вказує на ігнорування (або слабого усвідомлення) уроків кризових явищ на валютному ринку України, а з тим ставить під сумнів можливості упередження валютних криз в Україні в найближчому майбутньому. Хоча формально в Україні не застосовувався режим фіксованого валютного курсу, проте впродовж останнього десятиріччя (до весни 2014р.) НБУ й уряд фактично реалізовували варіанти політики фіксованого курсу – офіційний курс змінювався лише адміністративно та обвального, а коливання на міжбанківському та готівковому ринку допускалися мінімальні. Нагадаємо, що порівняння макроекономічних аспектів і складових двох кризових періодів в Україні є важливим завданням цього аналізу. Насамперед шляхом різноманітних адміністративних заходів (обов'язковий продаж частини валютної виручки експортерами, обмеження на купівлю населенням готівкової валюти, «паспортизація» готівкових обмінних операцій, посилення контролю над виконанням імпортних контрактів тощо). Погіршення макроекономічної ситуації напередодні кризових шоків у 2008р. і 2013р. в Україні було достатньо виразним – спостерігалися високі зовнішньоторговельні дефіцити, посилювалося боргове навантаження, проявлялись дисбаланси між попитом і пропозицією на валютних ринках. Проте в жодний з періодів влада не допускала навіть найменших відхилень від обраної курсової фіксації. А відносно високі валютні резерви у 2008р. Вводили в оману стосовно спроможності підтримати тогочасний курс, оскільки не ув'язувались із спроможністю влади впровадження раціональної валютної політики та упередження валютних шоків. Тому, звичайно, перші ж напруження на

валютних ринках України спонукали владу до значних і тривалих валютних інтервенцій на підтримку «звичного» курсу (у 2008р. – 5 грн./\$1, у 2017р. – 26,65 грн./\$1). Проте накопичені дисбалансові не дозволяли знизити девальваційний тиск, тому, зрештою, гривня втрачала близько 50% своєї вартості (в жовтні-листопаді 2008р. обвал курсу з 5 грн./\$1 до 8 грн./\$1, в лютому-березні 2017р. – з 8 грн./\$1 до 26,65 грн./\$1).

Розділ 3.

Як свідчить практика, міжнародні фінансові інститути, насамперед МВФ, виявляються не готовими до регулювання й розв'язання валютних криз, які охоплюють одночасно десятки країн. Тому боротьба з валютними кризами стає внутрішньою справою конкретних країн. Щодо України, то розв'язання макроекономічних диспропорцій, які викликають валютні кризи, повинно мати комплексний характер і стосуватися всього відтворювального процесу. Система заходів має включати:

- регулювання фінансового й кредитного ринку з метою недопущення диспропорцій у кредитуванні;
- запобігання відпливу капіталу, створення умов для нагромадження капіталу всередині національної економіки з метою зниження залежності від зовнішніх джерел капіталу у формі кредитів;
- створення умов для інвестування національного й іноземного капіталу в імпортозаміщуюче виробництво всередині національної економічної системи з метою вдосконалення галузевої структури виробництва.

Реалізація цих заходів має довгостроковий характер і може викликати суперечності зі світовим виробничим і грошовим капіталом в особі транснаціональних банків та компаній. Однак подальший без кризовий розвиток економічної системи неможливий в умовах величезного торговельного дефіциту й зовнішньої заборгованості. Постійна наявність диспропорції в галузевій структурі та між структурою національної пропозиції і національного попиту постійно відтворюватимуть валютні кризи.

Метою курсової є всебічний розгляд відомих фінансових криз останніх десятиріч, а також аналіз антикризової політики зарубіжних країн, що представляє надзвичайний теоретичний і практичний інтерес, оскільки дозволяє позначити контури нової фінансової політики, яка визначатиме умови банківської діяльності в усьому світі на найближчі кілька десятиліть років. І для

порівняння України із зарубіжними країнами я вибрав фінансову кризу у Туреччині, котра передувало багато чинників, зокрема зростання дефіциту державного бюджету, висока інфляція та значний зовнішній борг.

Політика фіксованого валютного курсу, що застосовувалась для боротьби з інфляцією, призвела до дестабілізації економіки. Неможливість фінансування державних потреб зумовила підвищення процентних ставок. Водночас швидкими темпами проходила і доларизація економіки: частка доларових активів за 1999 р. зросла з 26 до 38 %, а частка зобов'язань – з 25 до 48 %. Подорожчання долара разом зі зростанням бюджетного дефіциту спричинили збільшення недовіри до національної валюти, тому держава була змушена перейти на плаваючий валютний курс.

Для подолання фінансової кризи урядом Туреччини разом із МВФ та Світовим банком було розроблено антикризову програму, спрямовану на стимулювання економіки. Разом із цим Туреччина отримала стабілізаційний кредит від МВФ у розмірі 15.7 млрд доларів США та 1.7 млрд доларів США від Світового банку для реструктуризації фінансового сектору країни. Згадана вище програма містила:

- фінансову й операційну реструктуризацію державних банків, у ході якої було скорочено чисельність відділень та персоналу, а також ліквідовано короткострокову заборгованість банків;
- проведення короткострокової реорганізації банків (продаж, злиття й приєднання) під управлінням Турецького фонду страхування депозитів й передачу проблемних активів у структуру цього фонду;
- фінансове оздоровлення групи приватних банків через проведення аудиту та визначення банків, які потребують збільшення капіталу, та надання їм субординуваних кредитів;

- підвищення конкурентоспроможності банківського сектору на базі лібералізації й удосконалення фінансового нагляду в контексті банківської системи.

Таким чином, фінансова криза змусила уряд країни провести широкомасштабну банківську реформу, спрямовану на підтримку сильних фінансових установ та ліквідацію слабких банків. Державні банки раціоналізували свою структуру, а приватні провели рекапіталізацію за допомогою бюджетних коштів. Зважаючи на значні затрати на подолання наслідків кризи, а це більше 30 % ВВП, вдалося реформувати й оздоровити турецькі банки та досягти значних темпів розвитку.

Висновки

Узагальнення результатів проведеного дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. Національна економічна система піддається регулярним валютним кризам. За період із 1991-го до 2014 року спостерігалось три яскраво виражені валютні кризи – в 1998-му, 2008-му та 2014 роках;

2. Валютні кризи викликані ієрархічною системою диспропорцій у національній економіці й відтворювальному процесі:

– на поверхневому першому рівні причиною валютних криз є світові фінансові й економічні кризи, які призводять до відпливу капіталу з національної економіки;

– на наступному, другому рівні, причиною валютних криз стає дисбаланс між високим від'ємним сальдо зовнішньої торгівлі й високим рівнем зовнішньої заборгованості, який призводить у довгостроковій перспективі до низької пропозиції та високого попиту на іноземну валюту;

– на третьому рівні до валютних криз призводить дисбаланс між структурою національної сукупної пропозиції та структурою національного сукупного попиту, в результаті чого пред'являється високий попит на імпортований товар, який фінансується зовнішніми кредитними коштами;

– на четвертому глибинному рівні валютні кризи визначаються диспропорцією в галузевій структурі промисловості між гіпертрофованим виробництвом засобів виробництва та атрофованим виробництвом товарів споживчого попиту.

3. На підставі аналізу валютних криз національної економіки 1998-го, 2008-го і 2014 років можна виділити загальну схему виникнення валютних криз. Лібералізація міжнародного й національного ринку капіталів призводить до зростання обсягів запозичень національних макроекономічних суб'єктів за кордоном, що зумовлює приплив короткострокового капіталу в національну економіку. Недосконалість національної структури промисловості й споживчий бум призводять до від'ємного сальдо платіжного балансу, який фінансується за

рахунок зовнішніх кредитів. Локальні й загальні кризи світової економіки різко припиняють приплив іноземного капіталу всередину національної економіки й викликають відплив іноземного капіталу з національної економіки. Різке обмеження пропозиції іноземної валюти при збереженні високого попиту на неї призводить до валютної кризи, а також кризи банківської системи, кризи платіжного балансу, кризи на ринку кредитів, бюджетної кризи і, зрештою, до загальної економічної кризи.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія / О. І. Барановський. — К. : КНТЕУ, 2009. — 754 с.
2. Береславська О. І. Інтервенції на валютних ринках як інструмент курсової та грошово-кредитної політики / О. І. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 10. – С. 36–44.
3. Валютна криза <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/21-v/1842-valyutna-kriza.html>
4. Валютні кризи теорія і дійсність <http://ua-referat.com/>
5. Геєць В. М. Державне управління в умовах світової кризи системного характеру: контекст змін / В. М. Геєць // Вісник державної служби України. – 2011. – № 2. – С. 30–43
6. Дабровський, Марек (1998): "Фіскальні проблеми в період трансформації" 122 http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnacr239.pdf
7. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. — Суми : УАБС НБУ, 2007. — 198 с.
8. Литвицький В. Дисбаланс, або платіжний дефіцит / В. Литвицький // Вісник НБУ. – 2009. – № 7. – С. 9–13.
9. Лютий І. О. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки / І. О. Лютий, О. М. Юрчук // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С.10–16.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/).

11. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/detail/currency?period=daily>

12. Офіційний сайт Світового банку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator>

13. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

14. Україна в цифрах в 2007 році / за ред. О.Г.Осауленка – К.: Державний комітет статистики, 2008. – 260 с. – (Ukrainian source).

15. Steinherr A. Ali Tukul and Mural Ucer / Steinherr A. // The Turkish banking sector. Challenges and outlook in transition to EU membership. Bruges European Economic Policy briefing. — 2004. — № 9.

16. http://www.chnu.edu.ua/res/chnu/chnu_news/March/Tkach.pdf